

ผีและอำนาจ ผ่านความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

Ghosts and Power: Through Ghosts Believing of Thai Song Dum,
Tambon Pun Sao, Bang Ra Gum, Phitsanulok

ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช^{1,*}
Thannapat Jarernpait^{1,*}

ABSTRACT

This research aims to study the relationship between the belief in ghosts and the legitimacy power in the social relationship system of Thai Song Dum in Tambon Pan Sao, Bang Ra Gum, Phitsanulok. The qualitative research method and the non-structure interview were used as research tools, included the participant and non-participant observation in the fieldwork study. The research result showed that the belief was embodied in the legitimacy power of Thai Song Dum's social relationship. The belief in ghosts had expressed by acceptance that ghosts existed as the supernatural power and they were the major part of Thai Song Dum's rituals practices. Besides, the ghost belief also conducted the role of the descendant in heir, which was the base of social structure and power relationship in the social system. The class relation structure was divided into "Phu Tao" (Upper class) and "Phu Noi" (Lower class). Males had the important roles than females in the power relations of family system, especially the role in connecting with the ancestor ghosts. It was a custom as well as an inheritance of Thai Song Dum families. The ghost worship also reflected the local people's demand in spiritual refuge. They believed that ghosts protected them and made they live in happiness. The relationship between humans and ghosts showed in the bargaining relationship, respecting, and recognizing in the favors supported by ghosts. Moreover, the belief encouraged the harmony insides Thai song Dum's families and relatives. Even though, the importance of ghosts had changed in the modern time, the ghost beliefs were still the social structure base of Thai Song Dum's social system and as the rule of their society.

Keywords: Legitimacy power, Ghosts, Thai Song Dum

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก 65000

Faculty of Humanities and Social Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanuloke 65000, Thailand.

* Corresponding author, e-mail: Fugith@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับอำนาจความชอบธรรมในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยทรงดำ พื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก วิธีการศึกษาใช้การวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยตัวผู้วิจัยเป็นเครื่องมือวิจัย ควบคู่กับการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลจากการศึกษา พบว่า ความเชื่อเรื่องผีปรากฏในการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ ความเชื่อเรื่องผีถูกแสดงออกในรูปแบบของการยอมรับว่ามีอยู่ในทางอำนาจเหนือธรรมชาติ การยอมรับในความเชื่อเรื่องผีถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของไทยทรงดำและการสืบสายตระกูล ซึ่งเป็นพื้นฐานของการจัดโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคม การจัดแบ่งโครงสร้างความสัมพันธ์ทางชนชั้นจะแบ่งออกเป็นผู้ตัวกับผู้น้อย รวมทั้งความสัมพันธ์ทางอำนาจในระบบครอบครัวที่ผู้ชายจะมีบทบาทสำคัญมากกว่าผู้หญิง โดยเฉพาะบทบาทในการทำหน้าที่สืบผีบรรพบุรุษ การนับถือผีเป็นการแสดงออกถึงความต้องการที่พึงยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนไทยทรงดำ เนื่องจากเชื่อว่าผีสามารถปกป้องรักษา ค้ำครองลูกหลานและคนในสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุข ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีเป็น ความสัมพันธ์แบบเชิงต่อรอง เคารพและสำนึกในบุญคุณของผี ความเชื่อเรื่องผียังทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและเครือญาติของชาวไทยทรงดำมีความผูกพันสามัคคี แม้ว่าความสำคัญของผีนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมสมัยใหม่ แต่ความเชื่อเรื่องผีก็ยังคงเป็นโครงสร้างทางสังคมพื้นฐานของชาวไทยทรงดำและถือว่าเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมอย่างหนึ่ง

คำสำคัญ : อำนาจความชอบธรรม ผี ไทยทรงดำ

บทนำ

ชาวไทยทรงดำหรืออาจเรียกว่า ลาวโซ่ง ไทยโซ่งดำ หรือไทยดำ เป็นกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์การแต่งกายที่เน้นด้วยเสื้อผ้าสีดำ คำว่า “โซ่ง” แผลงมาจากคำว่า “สัง” ซึ่งแปลว่า “กางเกง” ดังนั้น “โซ่งดำ” จึงหมายถึง “ชาวผู้โอดที่นุ่งกางเกงดำ” ต่อมาคำว่า “ดำ” หายไป จึงเหลือแต่คำว่า “โซ่ง” แต่ที่เรียกว่า “ลาวโซ่ง” นั้น สันนิษฐานได้ว่า คงเป็นเพราะคนไทยเหล่านี้อพยพมาจากดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรลาว และมีขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับคนในราชอาณาจักรลาว จึงเรียกว่า “ลาวโซ่ง” (เรณู เหมือนจันทร์เชย. 2542 : 7)

ลาวโซ่งหรือไทยทรงดำได้มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาในสยามนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2322 และได้มีการขยายบ้านเรือนของตนเองในแถบภาคกลางหลายจังหวัด เช่น ราชบุรี สุพรรณบุรี และนครปฐม บางส่วนอพยพต่อมายังภาคเหนือ แต่ที่อาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่นมากที่สุดคือ จังหวัดเพชรบุรี และในส่วนของจังหวัดอื่นๆ เช่น สุโขทัย พิษณุโลก กาญจนบุรี ลพบุรี และสระบุรี แต่ละแห่งมีจำนวนไม่มากนัก (สมิตรี ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนดำ และพูนสุข ธรรมาภิรมย์. 2521 : 4-5, 9)

สำหรับในจังหวัดพิษณุโลก คนลาวโซ่งหรือไทยทรงดำอาศัยอยู่ในเขตอำเภอบางระกำ คือ ตำบลบางระกำ ได้แก่ หมู่บ้านคลองวัดไร่ คุยยาง ไปงหม้อข้าว บึงคัดกรุงกรัก ยางแขวนอู่ หนองเขาควาย ตำบลบึงกอก ได้แก่ หมู่บ้านหนองบัว ตำบลพันเสา ได้แก่ หมู่บ้านแหลมมะค่า หนองตาเขียว หล่ายขานาง ดงยางและบ่อทอง ตำบลวังอิทก ได้แก่ หมู่บ้านบ้านวัดกลาง ตำบลชุมแสงสงคราม ได้แก่ หมู่บ้านคุยขวาง คุยม่วง หนองขานาง หวังกระได หนองแพงพวย ตำบลหนองกุล่า ได้แก่ หมู่บ้านบ้านใหม่ คลองเจริญ ตำบลพัฒนานิคม ได้แก่ หมู่บ้าน คลองน้ำเย็น รวมทั้งหมด 21 หมู่บ้าน นอกจากนี้ ชาวไทยทรงดำหรือลาวโซ่งยังอาศัยอยู่ในเขตของอำเภอบริบูรณ์ประจวบข้างและอำเภอสว่างงาม จังหวัดพิจิตรอีกจำนวนหนึ่ง (สมิตรีศรีสิงห์. 2521 : 23-24)

ชาวไทยทรงดำมีความเชื่อและนับถือในเรื่องผีและเรื่องขวัญเป็นอย่างมาก ความเชื่อเรื่องผีถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตในสังคมของชาวไทยทรงดำ พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ของชาวไทยทรงดำ

ส่วนใหญ่จึงมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องผี นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผียังเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชนชั้นทางสังคมแบบดั้งเดิม และการจัดลำดับชั้นนี้ยังมีอิทธิพลอยู่ต่อลักษณะของความแตกต่างในการประกอบพิธีกรรมและการจัดลำดับโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยทรงดำ ความเชื่อดังกล่าวทำให้คนในสังคมไทยทรงดำยอมรับในโครงสร้างและสถานภาพทางสังคมดังกล่าวและอยู่ร่วมกันโดยสันติซึ่งปัจจุบันชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเส้า อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกยังคงยอมรับในความเชื่อเรื่องผีและการจัดลำดับความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวอยู่ แม้ว่าสภาพทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป จากลักษณะดังกล่าวนำมาซึ่งคำถามสำคัญว่า ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำนั้นดำรงอยู่และส่งผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจหรือสิทธิอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำอย่างไร

วัตถุประสงค์

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจ/สิทธิทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำ และ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องผีกับพิธีกรรมและขนบจารีตทางวัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเส้า อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่องความชอบธรรม (Legitimacy) มาใช้ในการศึกษาซึ่งหมายถึงอำนาจที่สามารถบังคับหรือทำให้เกิดการยอมรับในอำนาจนั้นๆ จากคนจำนวนมาก ทั้งนี้ อำนาจในความชอบธรรมตามแนวคิดของ Max Weber (1972) และ David Beetham (1991) ขึ้นอยู่กับความเชื่อ (Belief) ในความชอบธรรมนั้นๆ โดยที่มาของอำนาจความชอบธรรมก็มาจากหลากหลายแหล่ง เช่น กฎหมาย (Legal), บารมี (Charismatic) และจารีตประเพณี (Traditional) โดยเฉพาะอำนาจความชอบธรรมที่มาจากจารีตประเพณีถือว่ามีมีความสำคัญอย่างมากต่อการอธิบาย

วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องผีในฐานะที่เป็นแหล่งที่มาของอำนาจความชอบธรรมในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือวิจัยคือ ตัวผู้วิจัย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ควบคู่ไปกับการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เช่น การทำกิจกรรมในพิธีกรรมร่วมกันกับผู้ถูกศึกษา และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non-Participant Observation) โดยสังเกตอยู่รอบๆ ในขณะที่มีการทำกิจกรรมหรือการทำพิธีกรรมบางอย่างในพื้นที่ภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาคือ ชาวไทยทรงดำ ในหมู่ที่ 7 บ้านหม่มมะค่า หมู่ที่ 8 บ้านหล่ายขานาง และหมู่ที่ 11 บ้านมะค่างาม พื้นที่เขตเทศบาลตำบลพันเส้า อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 10 คน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการจัดบันทึกภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย จะใช้วิธีการตีความปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในภาคสนามและการตีความเนื้อหา (Content analysis) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล ควบคู่ไปกับการใช้กรอบของวิวิธวิทยาในการวิเคราะห์เรื่องความชอบธรรมทางอำนาจที่เกิดขึ้นภายใต้ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ

ผลการวิจัย

ความเชื่อเรื่องผีมีผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเส้า อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องผีนั้นถูกแสดงออกในรูปแบบของการยอมรับ (Acceptance) ในความเชื่อว่ามีผีอยู่ แต่การมีอยู่จริง (Truth) ของความเชื่อเรื่องผีนั้นไม่ได้หมายถึงการเห็นว่าผีมีอยู่จริงเป็นรูปธรรม สัมผัสและเห็นได้ แต่เป็นการมีอยู่ในทางเหนือธรรมชาติ เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ การยอมรับในความเชื่อเรื่องผีนี้ได้ถูกแสดงออกผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทย

ทรงดำ เช่น พิธีเสนเรื่อน เสนปัดเคราะห์ และการสืบสายตระกูลตามการนับถือผีอันเป็นพื้นฐานของการจัดโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมของไทย ทรงดำตามมา คือ การจัดแบ่งชนชั้นในสังคมออกเป็นผู้ตีว (ผู้ท้าว) กับผู้น้อย ตามเชื้อสายของการนับถือผีที่มีลำดับชั้นต่างกันระหว่างผู้ตีว (ผู้ท้าว) ที่เป็นชนชั้นปกครองกับผู้น้อย ซึ่งเป็นชนชั้นที่ถูกปกครอง ถึงแม้ว่าในสภาพสังคมปัจจุบัน “ผู้ตีว” ซึ่งแต่เดิมเป็นชนชั้นปกครองจะไม่มีอำนาจในทางการเมืองและสังคมเหมือนแต่ก่อนแล้วก็ตาม แต่ทว่าการจัดลำดับชั้นทางสังคมยังมีผลต่ออำนาจในทางความเชื่อเรื่องผี ที่สะท้อนผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของไทยทรงดำ ส่วนความสัมพันธ์ทางอำนาจในระบบครอบครัวนั้น ผู้ชายจะมีบทบาทสำคัญในครอบครัวมากที่สุด โดยเฉพาะบทบาทในการทำหน้าที่สืบผีบรรพบุรุษ ลูกผู้ชายในครอบครัวจึงมีความสำคัญกว่าลูกผู้หญิง

อำนาจทางชนชั้นไม่ได้แสดงออกผ่านเรื่องของการเมืองและเศรษฐกิจ แต่แสดงออกผ่านทางความเชื่อและพิธีกรรมในทางสังคมวัฒนธรรมที่ยึดถือต่อกันมา ยกตัวอย่างเช่น การทำพิธีเสนต่างๆ (เสน คือ การเซ่นหรือสังเวย) หมอเสนหรือคนที่เป็นผู้ประกอบพิธีเสนก็จะต้องแยกแยะระหว่างหมอเสนที่สืบเชื้อสายมาจากผีผู้ท้าวกับหมอเสนที่สืบเชื้อสายมาจากผีผู้น้อย รวมทั้งรายละเอียดในข้างของเครื่องใช้ในพิธีกรรมก็จะแตกต่างกัน ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมจึงมีรายละเอียดและการบ่งบอกทางความหมายถึงสถานะทางสังคมที่สูงกว่า ตลอดจนความเชื่อในเรื่องการดำเนินวิถีชีวิตในสังคมต่างๆ ร่วมกัน

นอกจากนี้ ความเชื่อเรื่องผีของคนไทยทรงดำยังมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องขวัญอย่างมาก ซึ่งปรากฏให้เห็นในพิธีกรรมเกี่ยวกับเสนแก้เคราะห์ พิธีเสนตัว และความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่อยู่ของขวัญหลังการตาย ทั้งนี้คนไทยทรงดำเชื่อว่าแกนเป็นผู้สร้างมนุษย์ลงมาเกิด โดยมี

ภาพที่ 1 พิธีเสนเรื่อนของผู้น้อย หมอเสนสืบกำลังคืออาหารให้ผีเรื่อนกิน

การยอมรับในความเชื่อเป็นการยอมรับว่าพิธีกรรมและความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรม ความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นพื้นฐานและที่มาของอำนาจความชอบธรรมในบทบาทและความแตกต่างที่เหนือกว่าของผู้ชาย ทั้งในระบบครอบครัวและบทบาททางสังคมในโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยทรงดำและความแตกต่างระหว่างการปฏิบัติพิธีกรรมของชนชั้นที่นับถือผีแตกต่างกัน อย่างผีผู้ตีวกับผีผู้น้อยที่ความแตกต่างของ

แกนแนน คือ แกนหรือเทวดาผู้ตั้งมิ่งขวัญของมนุษย์ทำให้มนุษย์อายุสั้น หรือยาวตามที่กำหนดเป็นผู้หล่อหลอมขวัญของมนุษย์ ซึ่งในร่างกายของมนุษย์จะมีขวัญทั้งหมดอยู่ในอวัยวะสำคัญๆ รวม 32 ขวัญ ขวัญในร่างกายคนเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า แต่เป็นสิ่งที่ทำให้ร่างกายมีชีวิตเคลื่อนไหวและทำงานต่างๆ ได้ อย่างเป็นปกติสุข ดังนั้นเมื่อมีคนเจ็บป่วย จึงมักจะทำพิธีขวัญหรือเรียกขวัญของผู้นั้นให้กลับมาอยู่ในร่างกายตามเดิม และเมื่อแกนแนน

กำหนดขวัญแล้วก็จะส่งต่อมาที่แกนซาด ซึ่งเป็นแกนผู้กำหนดชะตาชีวิตและส่งลงมาเกิดในโลกมนุษย์ (สาสน์ผู้ไทย. 2523 : 23)

ความเชื่อในการนับถือผีในบริบทสังคมของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ ตำบลพันเส้า อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ยังคงดำรงอยู่ในวิถีชีวิตความเชื่อ จิตสำนึกและระบบโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยทรงดำ เนื่องจากเพราะการนับถือผีเป็นจารีตประเพณี เป็นการยึดถือเชื่อถือสืบต่อๆ กันมา โดยเฉพาะผีที่มีความสำคัญมากที่สุดก็คือ ผีพ่อแม่ บรรพบุรุษของตนเองนั่นเอง และถือเรื่องสำคัญที่ลูกหลานต้องทำหน้าที่สืบผีและเลี้ยงผีพ่อแม่ของตนจะละทิ้งมิได้ ถือเป็นการจารีตประเพณี และถือว่าเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ บรรพบุรุษของตนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ชาวไทยทรงดำยังนับถือผีอื่นๆ ตามความเชื่อ เช่น ผีบ้านผีเรือน ผีฟ้าหรือผีแถนที่เชื่อว่าเป็นเทวดาอยู่บนฟ้า ผีป่าผีเขาและผีอื่นๆ ที่สถิตอยู่ตามที่ต่างๆ

หรือช่วยเหลือตามที่ร้องขอก็จะมีกรเช่นไหว้ของพิเศษให้ตามที่ตนได้บนบานไว้ หรือต้องมีการไหว้สักการะศาลประจำหมู่บ้านทุกปี เพื่อแสดงความเคารพยำเกรงและขออำนาจเหนือธรรมชาติของผีประจำศาลหมู่บ้านให้ช่วยคุ้มครองและปกป้องดูแลคนในชุมชนให้เกิดความสงบสุข นอกจากนี้ การนับถือผีก็ยังเป็นการแสดงออกถึงความสำนึกในบุญคุณของผีที่คอยให้คุณและปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาลูกหลาน คนไทยทรงดำเชื่อว่าถ้าไม่เช่นไหว้ผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษอาจก่อให้เกิดผลร้ายตามมา เช่น การเจ็บป่วย เป็นต้น

การนับถือผียังเป็นการแสดงถึงความผูกพันกันในครอบครัวและเครือญาติ เนื่องจากว่าการนับถือผีนั้นเป็นการสืบสายตระกูลเครือญาติกัน เหมือนกับการสืบสายตระกูลแบบสายโลหิต เมื่อมีงานประเพณีสำคัญๆ เช่น เสนเรื่อน หรือการเช่นไหว้ผีเรื่อน ผีบรรพบุรุษ เครือญาติ พี่น้องของคนนับถือผีเดียวกันก็จะมารวมตัวกัน ช่วยเหลือ

ภาพที่ 2 ศาลเจ้าที่นา ในตำบลพันเส้า อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

ทั้งนี้ การนับถือผีเป็นเสมือนที่พึ่งทางใจของชาวไทยทรงดำ ในยามเวลาที่อับจนหนทาง เช่น น้ำท่วมข้าว ก็จะมีการไหว้ขอผีนาเพื่อขอปิดเป่าภัยและความเดือดร้อนที่ตนกำลังเผชิญ หรือการบนบานสานกล่าว โดยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผีนั้นเป็นแบบความสัมพันธ์เชิงต่อรอง กล่าวคือเคารพยำเกรงและสำนึกในบุญคุณของผี เพราะเมื่อผีให้คุณ

กัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกันในครอบครัวที่ยึดโยงผ่านความเชื่อในการนับถือผี เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะคอยปกป้องรักษาและคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข การคงอยู่ของความเชื่อเรื่องผีจึงมีความสำคัญต่อความคิด จิตใจ ตลอดจนจนเป็นจารีตประเพณีสำคัญที่ต้องสืบทอด

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษา ผู้ศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษาได้ว่าความเชื่อเรื่องผีมีผลต่อการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากระบบความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางสังคมดังกล่าวแฝงไว้ด้วยเรื่องของภาระการทำของอำนาจในความเชื่อที่มีผลต่อความคิดและวิถีปฏิบัติของคนในสังคมและสร้างความชอบธรรมทางอำนาจให้กับชนชั้นที่อยู่สูงกว่าตามลำดับชั้นของผีระหว่างผีผู้ท้าวกับผีผู้น้อย ทั้งในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกัน โดยคนที่สืบเชื้อสายผีผู้ท้าวจะมีสถานะที่เหนือกว่าในความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเช่น การทำพิธีเส่นเรือของผู้ท้าวจะมีรายละเอียดและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมที่บ่งบอกความสูงส่งของสถานะที่เหนือกว่าผู้น้อย อย่างหมอลำในพิธีจะแต่งกายแตกต่างไปจากหมอลำผู้น้อย โดยการใส่เสื้อไทไว้ด้านในและสวมทับด้วยเสื้อผ้าไหมสีแดงหรือเสื้อแปดแฉก นุ่งสังวาลหรือกางเกงขายาว สวมกำไลเงินข้อมือทั้งสองข้าง และมีถือพัดวีหรือพัดของหมอลำ ซึ่งเป็นเครื่องแต่งตัวพิเศษที่แตกต่างไปจากหมอลำผู้น้อย (นายบาน แพงเพชร. หมอลำผู้น้อย. (สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2556)

ทั้งนี้ ในชาวไทยทรงดำในพื้นที่สามหมู่บ้านของตำบลพันเสาก็จะมีการนับถือผีที่เหมือนกัน โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและความเชื่อตามจารีตประเพณีมากที่สุด ตลอดจนผีอื่นๆ อย่างผีเจ้าที่นา หมูบ้าน และผีบ้านผีเรือน ที่เชื่อว่าสามารถให้คุณและโทษกับตนเองได้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ชาวไทยทรงดำในพื้นที่ส่วนใหญ่จะสืบเชื้อสายมาจากผู้น้อยมากกว่าผู้ท้าวหรือผู้ท้าว รวมทั้งหมอลำเองจะเป็นหมอลำผู้น้อยเสียมากกว่า และการที่ไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในความแตกต่างทางความสัมพันธ์ทางชนชั้นนั้นก็เนื่องมาจากว่า คนไทยทรงดำยอมรับและเชื่อในความเชื่อเรื่องผีที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมายาวนาน จึงมองว่าความเชื่อและความแตกต่างดังกล่าวทางชนชั้นของโครงสร้างทางสังคมเป็นเรื่องปกติธรรมดาตามวิถีจารีต

ประเพณีของสังคม และประกอบกับที่ความเชื่อเรื่องผีนั้นส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกที่ดี เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมากกว่า คือ การนับถือผีทำให้เกิดความสบายใจ โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษ (รุ่งทิพย์ สระทองเงิน. สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2556)

การยอมรับในความเชื่อเรื่องผีเป็นการยอมรับว่าพิธีกรรมและความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นสิ่งที่มีความชอบธรรม ความชอบธรรมในความเชื่อและการยอมรับจึงเป็นพื้นฐานของอำนาจที่เกิดขึ้นในสังคมและพิธีกรรมต่างๆ อำนาจที่แสดงออกตรงนี้ไม่ได้เป็นแค่เพียงอำนาจในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น แต่ยังเป็นเรื่องของอำนาจในความเชื่อเรื่องผี ที่ถูกยอมรับและแสดงออกผ่านพิธีกรรม สิ่งที่เกิดขึ้นนี้สอดคล้องกับแนวคิดความชอบธรรมทางอำนาจของ Max Weber (1972) ที่ได้อธิบายว่าความชอบธรรมทางอำนาจในสังคม มาจากสิทธิอำนาจที่มีการสืบเนื่องต่อๆ กันมา เป็นลักษณะของจารีตหรือประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา (Traditional authority) (Weber. 1972 : 78-79) และได้รับการยอมรับและถือเป็นธรรมเนียมมาตั้งแต่ในอดีต อย่างไรก็ตามความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ได้รับการยอมรับและถือปฏิบัติเป็นจารีตประเพณีสืบต่อกันมาก็ได้ช่วยให้เกิดความชอบธรรมในอำนาจของผู้ชายในระบบครอบครัว ในขณะที่ ความเชื่อเรื่องผีผู้ท้าว (ผู้ท้าว) กับผู้น้อยก็ช่วยจรรโลงอำนาจทางชนชั้นในระบบโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยทรงดำ

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ David Beetham (1991) ที่ได้อธิบายถึงเรื่องความชอบธรรมทางอำนาจไว้ว่า ความชอบธรรมทางอำนาจสามารถมาจากความสามารถในการสร้างเหตุผลของกฎเกณฑ์ต่างๆ (Legitimacy as justifiability of rules) (Beetham. 1991 : 69-99) เช่น จารีตประเพณีดั้งเดิมของสังคมบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องผีที่ให้อำนาจความชอบธรรมแก่โครงสร้างอำนาจทางครอบครัวและสังคมที่เป็นอยู่นั้นอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลว่าความเชื่อเรื่องผีนั้นเป็นจารีตประเพณีของสังคม และเมื่อจารีตประเพณีนั้นเป็นสิ่งที่ถูกทำให้เป็นเรื่องของสิ่งที่ต้องรักษานูรักษาสืบทอด ความเชื่อเรื่องผีจึงกลายเป็นเหตุผลทางวัฒนธรรมและทำให้กฎเกณฑ์ทางจารีตที่

อยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องผีเป็นสิ่งที่ต้องยอมรับ แม้ว่าความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับผีในเชิงเรื่องเหนือธรรมชาติอาจจะเสื่อมคลายไปตามยุคสมัย แต่ความเชื่อเรื่องผีที่เป็นเหตุผลทางวัฒนธรรมและจารีตยังคงดำรงอยู่ได้ เพราะเป็นเรื่องที่ต้องยอมรับในเชิงวัฒนธรรม ฉะนั้น การยอมรับในความแตกต่างในความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคมก็ล้วนมาจากเหตุผลที่เกิดขึ้นตามกฎเกณฑ์จารีตประเพณีในความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีของชาวไทยทรงดำทั้งหมด

อภิปรายผล

ผู้วิจัยค้นพบว่า การที่ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ยังคงดำรงอยู่ในวิถีคิดความเชื่อ การรับรู้และจิตสำนึกของคนไทยทรงดำ เนื่องจากเพราะการนับถือผีเป็นทั้งความเชื่อ ที่พึงทางจิตใจ เป็นวัฒนธรรมและจารีตประเพณีที่ยึดโยงความสัมพันธ์ความผูกพันในครอบครัวและเครือญาติ ถึงแม้ว่าการคงอยู่และความสำคัญของความเชื่อเรื่องผีนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมยุคปัจจุบันและการเผชิญกับปัญหาในการสืบทอดองค์ความรู้ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม การสืบทอดความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในสังคมของชาวไทยทรงดำยุคปัจจุบัน เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมจากอิทธิพลของพุทธศาสนาที่เข้าในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมมากขึ้น การได้รับการศึกษาจากโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรของส่วนกลาง ทำให้เกิดการกลืนกลายผสมผสานของวัฒนธรรม (Assimilation of culture) ระหว่างไทยทรงดำกับไทยพุทธมากขึ้น โดยไม่มีความขัดแย้งกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เรณูเหมือนจันทร์เขย (2542) ที่ศึกษา “โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย : ความเชื่อเรื่องผีของไทยเชิง” ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม ที่พบว่า การนับถือผีของไทยเชิงนั้น ไม่ได้มีความขัดแย้งกับหลักปฏิบัติของศาสนาใหม่ คือศาสนาพุทธแต่อย่างใด แต่กลับสามารถผสมกลมกลืนเข้ากันได้ และพิธีกรรมทั้งพุทธและผีนี้ชาวไทยทรงดำได้ปฏิบัติ

ทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยก เนื่องจากเพราะพิธีกรรมเหล่านี้ นำมาซึ่งความสุข ความเจริญ ความเป็นสิริมงคลต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน ทำให้โลกทัศน์ทางความเชื่อในเรื่องผี พิธีกรรมอันเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีจึงยังคงอยู่ในสังคมของชาวไทยทรงดำภายใต้การรับ ปรับเปลี่ยนและผสมผสานกับความเชื่อในศาสนาพุทธและพราหมณ์ในปัจจุบัน

ส่วนการสืบทอดของพิธีกรรมสำคัญในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีที่นำและผีเจ้าที่ ยังคงมีอยู่ เพราะพิธีกรรมดังกล่าวเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูและความเคารพต่อพ่อแม่ บรรพบุรุษ และการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งในงานศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555) ที่ทำการศึกษาตำนานและพิธีกรรมของชาวล้านนา ได้วิเคราะห์ว่าความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีช่วยตอกย้ำอุดมการณ์ดั้งเดิมของสังคมชาวล้านนา โดยเฉพาะการเคารพธรรมชาติ บรรพชนและความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ทำให้การนับถือผีถูกผลิตซ้ำอย่างมั่นคงเรื่อยมา จนกลายเป็นอุดมการณ์หลักด้านหนึ่งของสังคมล้านนา ครอบคลุมวิถีชีวิตทุกด้านและทุกระดับชนชั้นสังคมเคียงคู่กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงของการนับถือผีจากที่เคยเป็นอุดมการณ์ระดับรัฐมาเป็นอุดมการณ์ระดับชาวบ้านมากขึ้น โดยมีชุมชน กลุ่มเครือญาติและปัจเจกบุคคลที่เป็นชนชั้นกลางยึดมั่นเป็นภูมิปัญญาและศีลธรรม ในการปรับตัวกับการพัฒนาที่มาจากภายนอกชุมชนมากขึ้น ในประเด็นนี้มีความคล้ายคลึงกับการนับถือผีของคนไทยทรงดำที่ความเชื่อเรื่องผีตอกย้ำอุดมการณ์ทางสังคมดั้งเดิมเกี่ยวกับบรรพบุรุษ ครอบครัว ระบบเครือญาติและวิถีชีวิตของสังคม แม้ว่าในปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการพัฒนาของสังคมยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในกลุ่มของเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่ไม่ได้สนใจหรือรู้ในเรื่องของการนับถือผีของครอบครัว เนื่องจากการขาดกระบวนการกล่อมเกลางานสังคม (Socialization) จากสถาบันครอบครัว ชุมชน และโรงเรียนในพื้นที่ ถึงแม้ว่าองค์ประกอบส่วนท้องถิ่นเองจะมีความพยายามในการอนุรักษ์รักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ แต่ความเชื่อเรื่องผี

ก็ยังมีแนวโน้มที่จะเสื่อมคลายไปพร้อมกับกาลเวลาและสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงภายใต้ความไม่รู้ของคนไทยทรงดำในพื้นที่ว่าความเชื่อเรื่องผีมีความสำคัญและผูกโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมจารีตประเพณีของสังคมไทยทรงดำอย่างไร ความเชื่อเรื่องผีที่เป็นอุดมการณ์ของชาวบ้านในทางศีลธรรมจึงคงเหลือเพียงความเชื่อการนับถือผีที่มีความสำคัญกับครอบครัว เครือญาติและชุมชนเช่น การไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีนา และผีเจ้าที่ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ ปัญหาของการเสื่อมคลายของพิธีกรรมภายใต้ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำ ในพื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ยังมีสาเหตุมาจากปัญหาของสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยทรงดำในพื้นที่ เนื่องจากว่า หมอเสน่ห์หมอมด ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมของไทยทรงดำส่วนใหญ่ นั้น เป็นผู้สูงอายุและขาดผู้สืบทอด ในขณะที่คนรุ่นใหม่เองไม่ค่อยมีความเชื่อในเรื่องผีมากนักและไม่มีผู้ให้ความสำคัญสนใจสืบทอดเรียนรู้พิธีกรรม ประกอบกับหมอเสน่ห์ และหมอมดจะแยกกันสืบทอดความรู้จากหมอเสน่ห์หมอมด แต่ละคนในพิธีกรรมเฉพาะด้านและการสืบทอดความรู้จะใช้วิธีการจดและจำต่อกัน ซึ่งการจดและจำจากหมอเสน่ห์ที่เป็นครูนั้น บางครั้งก็มีการตัดคำหรือลดตัวบทในพิธีกรรมลงเพื่อปรับให้เข้ากับความสะดวกของการทำพิธีกรรมในปัจจุบัน และการที่คนรุ่นใหม่ไม่ได้พูดภาษาลาวโซ่งหรือไทยทรงดำกัน ทำให้ความเข้าใจและการใช้คำภาษาไทยทรงดำในบทกล่าวต่างๆ ของพิธีกรรมเกิดการผิดเพี้ยนไปและส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรายละเอียดในพิธีกรรมต่างๆ ตามมา

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมตามความเชื่อเรื่องผีต่างๆ ของชาวไทยทรงดำในพื้นที่ตำบลพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยทรงดำในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดพิษณุโลก และในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่างเพิ่มเติม เพื่อทำความเข้าใจและได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยทรงดำมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- สาสน์ผู้ไทย. (2553). **ที่ระลึกงานรอนน้ำใจไทยโซ่งครั้งที่ 2**. ม.ป.ท.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2542). **โลกทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ความเชื่อเรื่องผีของไทยโซ่ง**. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- สมคิด ศรีสิงห์. (2521). **รายงานการวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมของไทยโซ่งดำ (ลาวโซ่ง) ในจังหวัดพิษณุโลกและพิจิตร**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุมิตร ปิติพัฒน์, บัณฑิต อ่อนดำ และพูนสุข ธรรมามิกษ. (2521). **รายงานวิจัยเรื่องลาวโซ่ง**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **เจ้าที่และผีปู่ย่า พลวัตของความรู้ชาวบ้าน อำนาจ และตัวตนของคนท้องถิ่น**. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Beetham, David. (1991). **The Legitimation of Power**. London : The Macmillan.
- Weber, Max. (1972). **From MAX WEBER: Essay in Sociology**. New York : Oxford University.
- บาน แพงเพชร. หมอเสน่ห์ผู้น้อย. สัมภาษณ์. 2 พฤษภาคม 2556.
- รุ่งทิพย์ สระทองเงิน. สัมภาษณ์. 4 พฤษภาคม 2556.